

URL: <http://dspu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/xorove-mystectvo-urayiny-ta-jogo-podvyzhnyky-2017.pdf> (application date: 02.25.2019) [in Ukrainian].

7. Kulka, Tomas. Kitsch and art. (1996), Pennsylvania State University Press, November, 27 [in English].

8. Poliuha, V. (2018). Existential Value of Musical Creativity (Characteristics and Semantic Orientation). *Lubelski rocznik pedagogiczny*. Lublin, Vol. XXXVII. z.2. Pp.153–162. URL: <http://journals.umcs.pl/lrp/issue/view/492/showToc> (application date: 02.25.2019) [in English].

Стаття надійшла до редакції 18.04.2019 р.

УДК 7.011.2

Протас Марина Олександрівна
кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу кураторської виставкової діяльності та культурних обмінів
Інституту проблем сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв України
ORCID: 0000-0001-8137-0342
protas.art@gmail.com

КОГНІТИВНІ ІННОВАЦІЇ КУЛЬТУРИ ЯК РИЗИК ПОСТКУЛЬТУРНОЇ СТАГНАЦІЇ

Мета статті полягає у дослідженні кризових процесів світової посткультури, що тривають від минулого сторіччя, охоплюючи навіть освітні системи вищих навчальних закладів; та визначенні небезпеки тих культуріндустріальних інтенцій модернізації художньої свідомості, де творчі особистості перетворюються на сервільну номенклатуру ринкових стратегій культуріндустрії. **Методологія:** поширена в гуманітарних науках від 1970-х років методологія структурно-типологічного аналізу культурно-мистецьких явищ синтезується із полісистемним транс-дисциплінарним методом «світосистемного аналізу» І. Валлерстайна. **Наукова новизна:** унікаючи пасток реїфікованої логіки постмодернізму, автор обговорює тривожну ситуацію в культурі й мистецтві, що склалася як наслідок глобальної культурної інверсії, спровокованої техніко-технологічним проривом людства, що призвело до заперечення традиційних духовних цінностей, заміщенню їх концептами розсудку. Спираючись на значний корпус критики явищ посткультури західними та вітчизняними аналітиками, автор доводить помилковість відмови сучасних гуманітарних теорій та практик від традицій естетичного досвіду минулого, що культивується теперішніми септемпогау інноваціями в планетарному масштабі. **Висновки.** Задля подолання глобальної культурно-мистецької кризи необхідне критичне ставлення до стратегій десакаралізованої логомахії, що страждає на інформаційну лихоманку, адже інформація не є умовою естетичного досвіду, а наслідування технорозуму руйнує творчі інтенції. Тому більшість проєктів сучасного мистецтва, будучи цікавими маніфестаціями соціальних, політико-економічних проблем суспільства, не мають відношення до трансцендентно-чуттєвої царини мистецтва.

Ключові слова: посткультура, криза мистецтва, когнітивні інновації, культуріндустрія.

Протас Марина Александровна, кандидат искусствоведения, старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник отдела кураторской выставочной деятельности и культурных обменов Института проблем современного искусства Национальной академии искусств Украины

Когнитивные инновации культуры как риск посткультурной стагнации

Цель статьи заключена в изучении кризисных процессов мировой посткультуры, длящихся с прошлого века, проникающая даже в образовательные системы вузов; и определении опасности тех культуриндустриальных интенций модернизации художественного сознания, где творческие личности превращаются в сервильную номенклатуру рыночных стратегий культуриндустрии. **Методология:** распространенная в гуманитарных науках с 1970-х годов методология структурно-типологического анализа культурных явлений синтезируется с полисистемным транс-дисциплинарным методом «миросистемного анализа» И. Валлерстайна. **Научная новизна:** избегая ловушек реификованой логики постмодернизма, автор обсуждает тревожную ситуацию в культуре и искусстве, сложившуюся вследствие глобальной культурной инверсии, спровоцированной технико-технологическим прорывом человечества, что привело к отрицанию традиционных духовных ценностей, замещению их концептами рассудка. Опираясь на значительный корпус критики явлений посткультуры западными и отечественными аналитиками, автор доказывает ошибочность отказа современных гуманитарных теорий и практик от традиций эстетического опыта прошлого, что культивируется нынешними септемпогау инновациями в планетарном масштабе. **Выводы.** Для преодоления глобального культурно-художественного кризиса необходимо критическое отношение к стратегиям десакаралізованої логомахії, страдаючий інформаційної лихорадкою, ведь информация не является условием эстетического опыта, а подражание техноразуму разрушает творческие интенции. Поэтому большинство проєктов сучасного искусства, будучи интересными маніфестаціями соціальних, політико-економічних проблем общества, не имеют отношения к трансцендентно-чувственной сфере искусства.

Ключевые слова: посткультура, кризис искусства, когнитивные инновации, культуриндустрія.

Protas Maryna, Ph.D. in Art history, senior research associate, Leading research associate in the Department of Curatorial and Exhibition Activities and Cultural Exchange of the National Academy of Arts of Ukraine Modern Art Research Institute

Cognitive culture innovation understood as a risk of post-culture stagnation

The purpose of the article is to study lasting since the last century and penetrating even into the educational systems of universities crisis processes of the global post culture and to determine the dangers of those culture-industrial intentions of modernizing the artistic consciousness, where creative personalities are turned into servile nomenclature of the culture industry's market strategies. **Methodology:** structural and typological analysis of cultural phenomena, common in the humanities since the 1970s, has been synthesized with the poly-systemic trans-disciplinary "world-system analysis" method introduced by Immanuel Wallerstein. **The scientific novelty:** avoiding the traps of the reified logic of postmodernism, the author discusses the alarming situation in culture and art as a consequence of global cultural inversion provoked by humanity's technical and technological breakthrough, which led to the denial of traditional spiritual values and their replacement by rational concepts. Relying on a significant corpus of criticism of the phenomena of post

culture by Western and domestic analysts, the author proves the fallacy of the failure of modern humanitarian theories and practices to incorporate the traditions of the aesthetic experience of the past, which is cultivated by current "contemporary" innovations on a planetary scale. **Conclusions.** To overcome the global cultural and art crisis, it is necessary to have a critical attitude towards the strategies of desacralized logomachy that suffers from information fever because information is not a condition of aesthetic experience, and imitating technological reasoning destroys creative intentions. Therefore, the majority of contemporary art projects, being interesting manifestations of social, political and economic problems of society, are not related to epically transcendentally aesthetic sphere of art.

Key words: post culture, art crisis, cognitive innovation, culture industry.

Актуальність теми дослідження визначена діагностуванням низки кризових явищ культурно-мистецького буття в умовах гібридності дискурсивного контенту, що потребує оновленого розуміння парадигми мультикультурної глобалізації. Це важливе наукове завдання в українському контенті досі очікує на фундаментальні аналітичні розробки, на кшталт досліджень П. Андерсона, Ф. Джеймісона [1; 7]. Прискорення когнітивних інновацій спрощує усвідомлене сприйняття й категоризацію у ментально-чуттєвих процесах отриманих потоків інформації з наступною репрезентацією власного самовиразу артикульованим, нарративним чи мистецьким (образним, візуальним) чином та нівелює «технології себе», як творчу самооцінку суб'єкта в контексті оточуючого світу, уможливаючи залежність від репресивних систем впливу, ідеологічних кліше. Як наслідок світова культура має певний крен у бік розсудливого полілогу посткультури, зокрема «техноїдного артизму», про ризики якого попереджало чимало фахівців, українських також [4; 2], і критику якого ставить за мету ця стаття, застосовуючи методологію структурно-типологічного і світосистемного аналізу. Сучасна дослідницька логіка тягнє до пошуку більш цілісного світорозуміння, де точкою напруги, що фокусує дискусії аналітиків від 1960–1970-х років, є проблеми прискорення когнітивних інновацій, синергії часових і просторових універсалій, що дало привід І. Валлерстайну ввести в науковий обіг світосистемний аналіз і термін «час-простір» елементами глобальної системи знання поза вузько-дисциплінарних обмежень. Це розширило масштаб осмислення соціально-історичних і культурно-мистецьких процесів, позбавивши наукову думку редукції лінійно-прогресистського «опросторювання часу», надавши широкі можливості усвідомленню циклічних закономірностей розвитку світосистеми, гуманітарним дослідженням тощо [9]. За цих умов сучасні культурологія, мистецтвознавство мають можливість поглибити досвід інноваційними методиками, але цивілізаційна практика довела: транс-дисциплінарні стратегії мислення не слід буквально застосовувати у художній практиці, адже структурно-видова руйнація мистецтва, уречевленого з реаліями буття, призвела до катастрофічних наслідків, в той час як у зворотній ситуації, за якої митці намагаються повернути образно-чуттєву мову вислову, є ризик отримання натуралізму, принижуючого духовну сутність людини. Це дає привід О. Босенку констатувати: «Мистецтво у комі, непритомне»; «воно стало однозначним, одновимірним, витратило усе повітря в доступному йому просторі» [2, 127]. Нівеляція культурно-мистецьких кордонів, «засипання ровів» виявило наприкінці постмодерністського експерименту небезпечний стан посткультури, але критично налаштовані аналітики від середини ХХ століття пропонують перезавантажити суспільне сприйняття незаангажованої творчості, вважаючи тріумф просвітницького фізикалізму в культурній свідомості небезпечним, а штучне сформоване діями The Congress for Cultural Freedom річище розвитку мистецтва, де Захід активно протиставляв себе ідеології СРСР [17], — викривленим вектором, де адаптовані концепції втрачають сенс. Більш поглиблену критику посткультури, що штовхає сучасність у стагнацію, запропонували А. Блум й Ф. Джеймісон [14; 7], які вважали позитивізм мислення особливо руйнівним для освіти, культури, а постмодернізм — відвертою демагогією, та С. Джакобі [15], яка стривожена соціально-політичною апатією громадян США, охоплених «кризою пам'яті та знань». Автори вбачали проблему в «поразці університетської освіти», що відійшла від освітніх канонів, тому «сьогодні школярі вчаться довше, ніж раніше, і знають менше»: «Все це пов'язано з занепадом віри в традиційну місію гуманітарних дисциплін», бо «лібералізація освіти, яку диктував модний тоді мультикультуралізм, призвела до заміни фундаментальних знань якими заманеться» [6]. Тож мультикультуралізм та болонська система освіти, запроваджена від 1999 року, охоплюючи наразі 48 країн, від 2005 року Україну також, не покращили формування особистості, натомість «західний канон, від Сократа до Маркса, який завжди здавався символом лібералізму, тепер розуміється як деспотичний», а для постмодернізму сама ідея, що одні твори «естетично кращі за інших, викликає огиду», хоча «після 11 вересня 2001 року, найкровожерливіші борці з каноном завмерлі», відчуючи «необхідність знову припасти до джерел» [6]. Ясність дискусії надав Г. Люббе, вважаючи когнітивні інновації культури непередбачуваними, адже людські можливості усвідомити прискорення змін мають межу, тому в динамічних цивілізаціях «класичне має вельми важливу перевагу», натомість «зі зростаючою культурно-масовою продукцією пов'язана якраз не масовізація, а, навпаки, диференціація і плюралізація», що впливає на соціально-нерівний розподіл знання, бо критерії культурного відбору детерміновані різним чином сформованими фаховими та іншими соціальними чинниками [11]. Тож транс-дисциплінарні інтенції обернулися методологічним розколом і гібридизованою інтелектуальною патологією з відмовою від критичних роздумів заради «американізованої» статистичної калькуляції, згідно минулорічному «27. Kongress der Deutschen Vereinigung für Politikwissenschaft» (Франкфурт-на-Майне [16]), присвяченому кордонам демократії, де визнавалася навала емпіричних подій, що заважає в гуманітарних сферах аналізу дійсності і дискусіям, замість чого поширюється стандартизований тестовий режим болонської системи, що послаб-

лює взаємодію між дисциплінами. Відповідно бракує балансу прискореної емпірико-аналітичної когніції і традиційного формування думки [19]. Для України цей посыл аналітиків має суттєве значення, визначаючи кращі перспективи: в Україні досі зберігається традиційне фахове навчання мистецьким навичкам, що дуже важливо у протистоянні з contemporary art; всупереч культуріндустріальним технологіям чимало митців і далі продовжують триматися принципів високої культури, не розмінюючи талант на дрібний ринковий успіх. Щоправда теорія й критика мистецтва поки не поспішають з глибокими аналітичними міркуваннями, але прецедентів подібним затримкам фахового усвідомлення практичних напрацювань митців історія знає чимало [1]. За Гегелем, у жодній царині не можна бути духовно розвиненим, не володіючи естетичним почуттям, бо розум мертвий без почуття і безсилий без волі, тож «вищий акт розуму, який охоплює всі ідеї, є акт естетичний» [5, 212]. Це твердження посткультура позбавляє сенсу, позаяк в умовах репресивної десублімації свідомості виникає певний «вакуум», ідеалом стає «мова прогресивної масової культури» [12, 321]. Г. Маркузе пояснює: висока культура у перед-технологічному суспільстві була ще «феодальною», де людина не пройшла процес реїфікації, і ця культура має шанс «другого народження наприкінці технічного прогресу» [12, 323]: її спадщина пов'язана з майбутнім (ефект алетей), бо вкорінена у позачасову цілісність абсолюту. Світовий геокультурний зсув другої половини ХХ століття загострив кризу капіталістичної світосистеми [3, 199], і відповідальність за становлення майбутнього з більш досконалою культурою і мистецтвом несе кожна особистість, про що попереджав Д. Лукач: зберігати безглузду емпірію без змін, чи «прийняти трансцендентний (як буття, так і зобов'язанню) принцип» [10, 247], де, за Кантом, «неминучі проблеми самого чистого розуму суть Бог, свобода і безсмертя» [8, 29, 135]. Самопізнання, пізнання сучасності й усвідомлення власної ролі та місця в ситуації посткультурної біфуркації формують історичну свідомість, якісні думки і дії, позаяк «розум — споглядальний, інтуїтивний, розсудок — дискурсивний»; але contemporary форми техноїдного мистецтва користуються виключно розсудливим дискурсивним мисленням, маючи творчу деградацію, бо «розум, вироджуючись у розсудок, страждає на амнезію, він не пам'ятає і не бажає пам'ятати про своє первородство» [4, 53, 58]. Культуріндустріальна емпірія домінує над мистецькою сутністю, культивуєчи поп-культуру [12, 335], чинником чому є капіталістичний розподіл праці з подальшою тейлоризацією реїфікованої свідомості, поширенням сенто-колажу, фрагментарності мистецьких цитат; але потрібно «розглядати причини, ґенезу і необхідність такого формалізму»; «не механічно зводити в єдність», а «перетворювати за допомогою внутрішньо об'єднуючого філософського методу», однак «філософія буржуазного суспільства нездатна на це» [10, 202-203]. Попри все це, навіть спостерігаючи сьогодні повсюдність ринкових відносин, що детермінують мистецький ринок, вітчизняні апологети франкфуртської філософської школи плекають надії на повернення об'єднуючого трансцендентного погляду на світ, що дозволить мистецтву, гуманітарним наукам позбутися гістерезису. Критикуючи технократичну цивілізацію, що руйнує сучасника як суб'єкта, О. Юдін наголошує: «...перетворення усіх сфер людського буття в комору коштів веде до ліквідації суб'єкта», а оскільки у суспільства немає трансцендентної йому мети, «практика тотальної інструменталізації, тобто практика панування стає самовартісною»; і «якщо в когось ще можна знайти індивідуальність в нашу епоху, то не в ідолів поп-культури, а в мучеників опору», що йдуть шляхом «самокритики розуму в ім'я принципу істини» [13, 219–222]. Висновки. Протидіючи стагнації посткультури, маємо спитати себе: яке мистецтво потрібно Україні, чи гідна транснаціональна contemporary творчість тієї уваги, яку приділяють їй номенклатурні агенти культуріндустрії? Стосунки посткультури з глобальним капіталізмом породжують протиріччя: гібридність посткультурного дискурсу критикують як похідну мультикультурної глобалізації, але в умовах схильної до «культурного расизму» постнаціональної політики, інформаційної навали і викликів демократії необхідне критичне ставлення до десакаралізованої розсудливості посткультури, потрібний «трансцендентний проект» (Г. Маркузе) розуміння демократії та свобод культуротворення, і декларацій про толерантність до інших культур в рамках «our European culture» (як 2017 року виголошувала «The Paris Statement: A Europe we can believe in» [18]) недостатньо.

Література

1. Андерсон П. Истоки постмодерна / Пер. с англ. Москва: «Территория будущего», 2011. 208 с.
2. Босенко А. Ходы. Шестая. Пасторальная. Киев: Феникс, 2017. 424 с.
3. Валлерстайн И. Миросистемный анализ: Введение / Пер. с англ. Москва: «Территория будущего», 2006. 248 с.
4. Возняк В. Метафизика рассудка и разума. Опыт несистематической самокритики. Киев: «Самватас», 1994. 340 с.
5. Гегель Г.-В.Ф. Первая программа системы немецкого идеализма / Гегель Г.-В.Ф. Работы разных лет. Москва: «Мысль», 1970. 668 с.
6. Генис А. «Эпоха американской неразумности» Война с каноном и кризис образования. // Радио Свобода. 20.02.2008. — URL <https://www.svoboda.org/a/435746.html>
7. Джеймисон Ф. Постмодернизм, або Логіка культури пізнього капіталізму/ Пер. з англ. Київ: «Курс», 2008. 504 с.
8. Кант И. Критика чистого разума / Пер. с нем. Санкт-Петербург: ТАЙМ-АУТ, 1993. 478 с.
9. Лотман Ю. Внутри мыслящих миров. Человек — текст — семиосфера — история. Москва: «Языки русской культуры», 1996. 464 с.
10. Лукач Г. История и классовое сознание. Исследования по марксистской диалектике / Пер. с нем. Москва: Логос-Альтера, 2003. 416 с.
11. Люббе Г. В ногу со временем. О сокращении нашего пребывания в настоящем // Вопросы философии. 1994, № 4. С. 94–113.

12. Маркузе Г. Одномерный человек / Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества / Пер. с англ. Москва: Изд-во АСТ, 2003. 526 с.
13. Юдин А. Макс Хоркхаймер: от марксизма к негативной философии / Хоркхаймер М. Затмение разума. К критике инструментального разума / Пер. с англ. А. Юдина. Москва: «Канон+», «Реабилитация», 2011. 224 с.
14. Bloom A. The Closing of the American Mind. New York: Simon & Schuster, 1987. 392 p.
15. Jacoby S. The Age of American Unreason. Pantheon, 2008. 384 p.
16. Kolkmann M. 27. Kongress der Deutschen Vereinigung für Politikwissenschaft. — URL <https://blogs.urz.uni-halle.de/politikwissenschaft/2018/09/27-kongress-der-deutschen-vereinigung-fuer-politikwissenschaft/>
17. Saunders F. Modern art was CIA "weapon" // The Independent. 1995. — URL <http://www.independent.co.uk/news/world/modern-art-was-cia-weapon-1578808.html>
18. The Paris Statement: A Europe we can believe in — URL <https://thetrueeurope.eu/a-europe-we-can-believe-in/>
19. Weber O. Platon wohnt hier nicht mehr // Frankfurter Allgemeine. 7.02.2019. — URL https://blogs.faz.net/blogseminar/platon-wohnt-hier-nicht-mehr/?fbclid=IwAR0v0QZk20Pg3KZOobbK4IIGxCrgkZjhLnJOE2UWh0OU0qsyzsK_WQpKiEE

References

1. Anderson, P. (2011). Origins of the postmodern. Moscow: Territoriya buduschego [in Russian].
2. Bosenko, A. (2017). The moves. The sixth. Pastoral. Kyiv: Feniks [in Russian].
3. Wallerstein, I. (2006). World-Systems Analysis: Management. Moscow: Territoriya buduschego [in Russian].
4. Wozniak, V. (1994). Metaphysics of reason and mind. The experience of unsystematic self-criticism. Kyiv: Samvatas [in Russian].
5. Hegel, G.-V.F. (1970). Works of different years. The first program of the system of German idealism. A. Gulyiga (Ed.). Moscow: Myisl [in Russian].
6. Genis, A. (2008). "The Epoch of American Unreasonableness" The war with the canon and the crisis of education. Radio Liberty. February 20. Retrieved from <https://www.svoboda.org/a/435746.html> [in Russian].
7. Jameson, F. (2008). Postmodernism, or The Cultural Logic of Late Capitalism. Kyiv: Kurs [in Ukrainian].
8. Kant, I. (1993). Criticism of pure reason. St. Petersburg: TAYM-AUT [in Russian].
9. Lotman, Y. (1996). Inside the thinking worlds. Man — text — semiosphere — history. Moscow: Yazyki russkoy kultury [in Russian].
10. Lukach, G. (2003). History and class consciousness. Research on the Marxist dialectic. Moscow: Logos-Altera [in Russian].
11. Lyubbe, G. (1994). In step with the times. On the reduction of our stay in the present. Voprosyi filosofii, 4, 94–113 [in Russian].
12. Markuze, G. (2003). One-dimensional man. Eros and civilization. One-dimensional man: A study of the ideology of a developed industrial society. Moscow: AST [in Russian].
13. Yudin, A. (2011). Max Horkheimer: from Marxism to negative philosophy / Horkheimer M. Eclipse of the Mind. To criticism of the instrumental mind. (A. Yudin, Trans). Moscow: Kanon, Reabilitatsiya [in Russian].
14. Bloom, A. (1987). The Closing of the American Mind. New York: Simon & Schuster [in English].
15. Jacoby, S. (2008). The Age of American Unreason. Pantheon [in English].
16. Kolkmann, M. (2018). 27. Kongress der Deutschen Vereinigung für Politikwissenschaft. Retrieved from <https://blogs.urz.uni-halle.de/politikwissenschaft/2018/09/27-kongress-der-deutschen-vereinigung-fuer-politikwissenschaft/> [in German].
17. Saunders, F. (1995). Modern art was CIA "weapon". The Independent. Retrieved from <http://www.independent.co.uk/news/world/modern-art-was-cia-weapon-1578808.html> [in English].
18. The Paris Statement: A Europe we can believe in (2017). Retrieved from <https://thetrueeurope.eu/a-europe-we-can-believe-in/> [in English].
19. Weber, O. (2019). Platon wohnt hier nicht mehr. Frankfurter Allgemeine. Retrieved from https://blogs.faz.net/blogseminar/platon-wohnt-hier-nicht-mehr/?fbclid=IwAR0v0QZk20Pg3KZOobbK4IIGxCrgkZjhLnJOE2UWh0OU0qsyzsK_WQpKiEE [in German].

Стаття надійшла до редакції 08.08.2019 р.